

ČASNĚ ENEOLITICKÉ OSÍDLENÍ ZE DNA PLUMLOVSKÉ ÚDOLNÍ NÁDRŽE

DIE FRÜHENEOLITHISCHE BESIEDLUNG AUF DEM BODEN DER PLUMLOV-TALSPERRE

MIROSLAV ŠMÍD

Abstract

Early Eneolithic settlement on the bed of the Plumlov Reservoir: In 2011, archaeological research was carried out on prehistoric habitation, which came to light during the removal of sediments from the floor of the Plumlov Reservoir. The relics of prehistoric habitation were found on former right bank of the river Hloučela, bordered from the south by the Myslejovice Ridge which is part of the Drahaný Upland. The geomorphology of the landscape in this area reminds of a natural amphitheatre, whose mouth was occupied in prehistoric times. The research conducted has proved Neolithic, Eneolithic and Early Bronze Age habitation. This paper pays attention in particular to Early Eneolithic habitation, namely to late Lengyel and Epi-Lengyel relics. From the point of view of relative chronology, the Early Eneolithic habitation falls within a time span delimited by the II phase of Moravian Painted Ware Culture on the one side and the latest phase of the Jordanów culture on the other side. It is one of the few examples of continuous human habitation during the entire Early Eneolithic period.

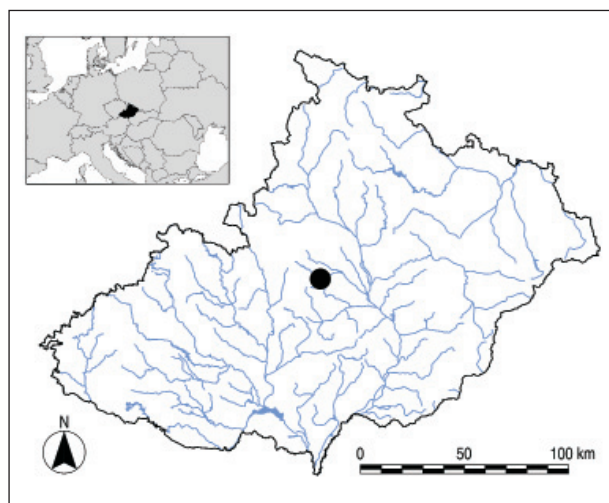
Keywords

Central Moravia, Early Eneolithic, Lengyel/Epi-Lengyel, lowland settlement

Archeologický výzkum dna vypuštěné plumlovské přehrady byly zahájeny v červenci roku 2010 odkryvem zbytků Zlechovského mlýna, strženého v souvislosti s napouštěním přehradu v roce 1932 (Šmíd 2011, 174) a pokračovaly na jaře následujícího roku odkryvem dosud neznámého pravěkého osídlení v poloze U vrbiček.

Vlastní okolí přehradu, především levý břeh říčky Hloučely a na něj navazující terasa, jsou známy četnými archeologickými nálezy, neolitem počínaje a středověkem konče. Snad nejznámější archeologickou lokalitou, nacházející se na jihovýchodním okraji Zdětínské plošiny, severozápadně nad přehradou, je výšinné opevněné sídliště Čubernice u Ohrozimí. Vedle osídlení z počátku středního eneolitu, který je pro toto sídliště zvláště charakteristické, je doloženo také osídlení z období Lengyelu a to nejen z areálu hradiska, ale i z jeho bezprostředního okolí. Zcela výjimečným je pak pohřeb dítěte kultury s moravskou malovanou keramikou, vybavený několika typickými nádobami, náhodně objevený při úpravách jednoho z pozemků na levobřežní terase Hloučely (Šmíd 1991). Z katastrálního území městyse Plumlov registrujeme celou řadu archeologických lokalit a nálezů, jež dokládají lidské aktivity z průběhu takřka celého pravěku i rané doby dějinné. Z těch významnějších vzpomeňme namátkou alespoň depot obsahující 16 kusů, podle jiných až 30 kusů, měděných seker a dýk (Anonymus 1887; Červinka 1902), keltskou zlatou minci, statér o hmotnosti 8,19 gramů, s vyvýšeninou na lici a otřelou bohyní vítězství Niké na rubu (Paulsen 1933, 11, č. 48) či hromadný nález stříbrných mincí uherských panovníků poloviny 11. století, nalezený zde již r. 1896 - konkrétně 117 dochovaných kusů denárů v ražbách Štěpána, Ondřeje a Samuela Aby (k významu nálezu nejen pro českou,

ale i maďarskou numismatiku podrobněji Šmerda 1984). Ani bezprostřední okolí dnešní přehradu není bez archeologických nálezů. Na podzim roku 1953 bylo při stavbě vily pana Hampla (je situována na levobřežní terase Hloučely, dnes na západním břehu Plumlovské údolní nádrže) zachyceno laténské sídliště. Prozkoumaný objekt poskytl množství keramiky, zvířecí kosti, mazanici, ale i železné předměty a kamenné brousky. Získané nálezy představují běžný pozdně laténský sídlištní materiál (např. Čížmářová 2004, 275; Meduna 1980, 322–324). V minulých letech byl pak v prostoru mezi Plumlovskou přehradou a meandrem silnice směřující od Mostkovic k Plumlovu získán archeologický materiál nejen doby laténské, ale

Poloha studovaného mikroregionu na mapě Moravy.
Location of the study area on a map of Moravia.

Obr. 1. Mapa 1:10000 s vyznačeným místem nálezu.
Abb. 1. Karte 1:10000 mit bezeichnetem Fundort.

i neolitické kultury s moravskou malovanou keramikou či platěnické kultury starší doby železné (Fojtík 2009).

V závěru roku 2010 bylo zahájeno odstraňování sedimentů ze dna plumlovské přehrady v poloze U vrbiček. Po snížení terénu na světlejší jílovité podloží se objevily tmavší skvrny, signalizující přítomnost archeologických objektů. Obhlídkou místa jsme zjistili, že se jedná o stopy pravěkého osídlení z mladého neolitu, časného eneolitu a starší doby železné. Vlastní výzkum byl z důvodu nepříznivého počasí po domluvě s investorem přesunut na jarní měsíce roku následujícího. K jeho realizaci došlo v průběhu měsíce dubna 2011. Prozkoumáno a zdokumentováno bylo celkem 34 archeologických objektů z již zmíněných úseků pravěku s tím, že jeden z objektů posunul časovou hranici osídlení místa až na počátek 5. tisíciletí před n. l., kdy pravobřežní terasu dnešní říčky Hloučely osídlili nositelé kultury s lineární keramikou.

Geomorfologie a přírodní prostředí

Poloha U vrbiček je součástí pravobřežní terasy říčky Hloučely a v inkriminovaném místě má podobu přírodního amfiteátru, ohraničeného od jihu, západu a východu obloukem okrajového pásma Myslejovického hřbetu a otevřeného k severu do Romžské nivy s výhledem na dominantu místní části Hané – vrch Kosíř. Na ZM České republiky 1:10000, list 24-24-11 se jedná o plochu vymezenou body s následujícími souřadnicemi (273:356), (273:352), (285:355), (286:352). Nadmořská výška místa se pohybuje kolem 270 m.

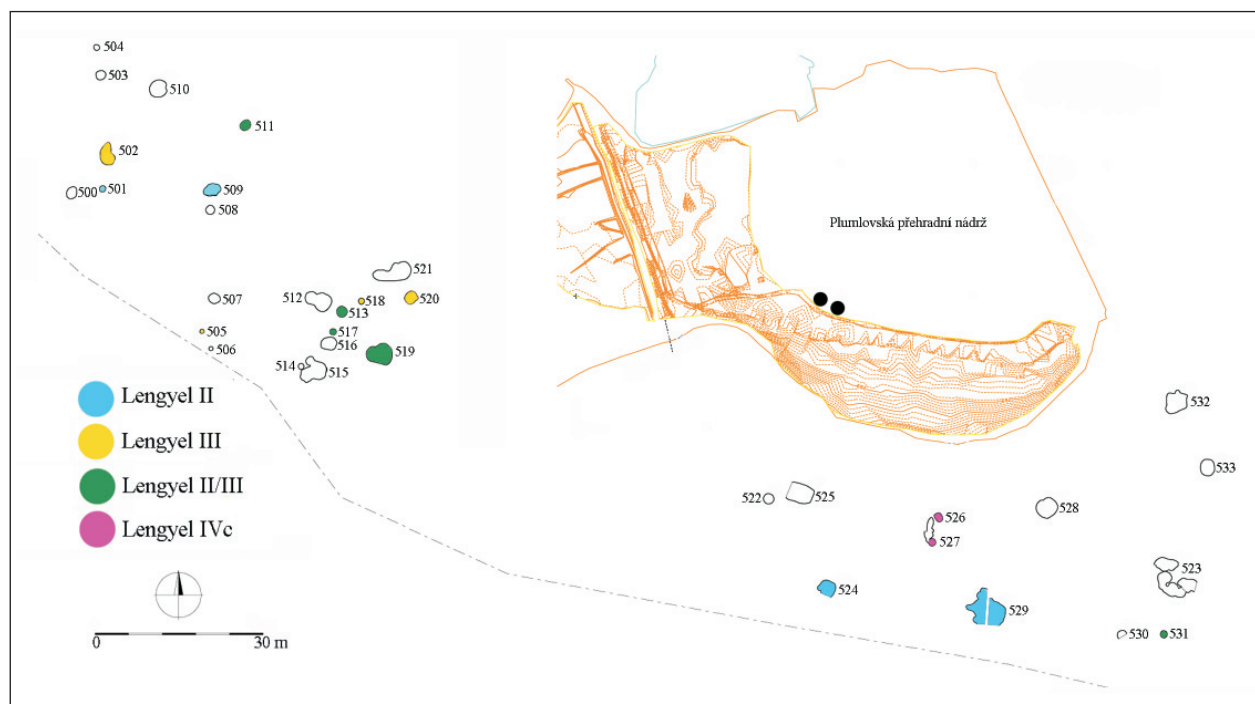
V členění krajinných typů podle P. Albrechta (1998, 56–58) náleží katastrální území obcí Plumlov a Mostkovice k pomezí oblasti mezi nivami větších přítoků řeky Moravy (v našem případě říčky Hloučely) a podhůřím Dražanské vrchoviny.

Geologické podloží Romžské nivy, kterou říčka Hloučela protéká, tvoří mladé uloženiny kryté převážně půdami typu černice. Podloží podhůří Dražanské vrchoviny je budováno horninami spodního karbonu (kulmu) a je na rozdíl od vyšších částí pohoří místy ještě částečně kryté spraší. Charakteristickým tvarem reliéfu jsou značně sklonité svahy s vystupujícím podložím, často orientované k jihu. Pro celou oblast je typický srážkový stín na východním okraji vrchoviny, který zesiluje vliv vysychavých stanovišť a mělkých půd. Nadmořské výšky se pohybují v rozmezí od 250 do 350 m nad mořem.

Z pohledu klasického geomorfologického členění leží místo výzkumu na pomezí dvou geologických útvarů Romžské, potažmo Hanácké nivy a Myslejovického hřbetu (Demek, J. a kol. 1987, 187 a 365), který je již součástí Dražanské vrchoviny.

Charakter osídlení

Jak bylo již uvedeno, stopy pravěkého osídlení byly identifikovány po odstranění sedimentů ze dna údolní nádrže (ve skutečnosti se jednalo z valné části o půdní kryt údolní nivy, zaplavený z části již vodou Valchovského rybníka a později vodou přehrady) v ústí přírodního amfiteátru, ohraničeného od severu tokem říčky Hloučely a od jihu, východu a západu obloukem Záhoří, jak je místní část Myslejovického hřbetu nazývána. O tom, že osídlení místa pokračuje dále proti svahu směrem k jihu, lze usuzovat, mimo jiné, i na základě objektů 524 a 529. Jde o typické exploatační jámy, obvykle umístěné na okraji sídliště. Středem plochy s pravěkými objekty procházela ve směru JZ – SV mělká sníženina, která je pozůstatkem erozní rýhy či přímo drobné vodoteče, někdejšího pravobřežního přítoku Hloučely. Kromě objektu kultury s lineární keramikou byly objekty (lengyelské i ze starší doby železné) dislokovány po obou jejich stranách (na obr. 2 se jedná o prostor mezi západní a východní skupinou objektů). Omezíme-li se na stopy osídlení z časného eneolitu, bylo možné identifikovat tři jejich výraznější koncentrace; dvě na západní straně erozní rýhy (kontexty 501, 502, 509, 511 a 513, 517, 518, 519, 520) a jednu na straně východní (524, 529 a 531). Zcela osamocené jsou objekty 526 a 527 kultury jordanovské. Žádný z objektů, a to charakterem ani nálezy, nevykazoval stopy specializované výroby a stejně tak nebylo možné žádný z objektů označit vysloveně jako sídelní. V souvislosti se sporadickým osídlením kulturou s lineární keramikou se nabízí otázka, zda nešlo jen o sezónní osídlení břehu říčky, která svého času skýtala výrazný zdroj obživy. Bohužel postrádáme jakékoliv doklady (schránky škeblí, rybí kosti), které by tuto domněnku potvrdily. Nové informace lze očekávat od výzkumů ve výše položených partiích amfiteátru.

Obr. 2. Mostkovice, okr. Prostějov. Plán prozkoumané plochy s vyznačením objektů.

Abb. 2. Mostkovice, Bez. Prostějov. Grundrissplan des Fundortes mit bezeichneten Objekten.

Popis objektů a materiálu

(materiál je uložen pod uvedenými inventárními čísly ve sbírkách Muzea Prostějovska v Prostějově)

Objekt 501 – sklípek. R.: průměr 1,1 m, hloubka 0,2 m.

Datování: LnK II.

246820 - zlomek okraje globulární nádoby s rektilineárním ornamentem a kruhovými notami. Plavený materiál světle okrové barvy (obr. 3:1).

246821 - zlomky globulární nádoby s kurvilineárním ornamentem a okrajovým pásem výzdoby v podobě dvou linek, kruhové i čočkovité noty. Plavený materiál, barva světle okrová (obr. 3:2, 4).

246822 - hrdlo lahve. Na rozhraní hrdla a plecí oběžný žlábek. Nad ním kruhová nota. Plavený materiál, barva světle okrová (obr. 3:3).

Objekt 502 – hliník ledvinovitého tvaru. R.: délka 3,9 m, šířka 2,6 m, hloubka 0,6 m.

Datování: Lengyel III.

246826 - okrajový zlomek misky s oblými a dovnitř skloněnými plecemi. Plavený materiál ostřený drobným lupkem, povrch urovnaný, barva okrová (obr. 3:9).

246827 - zlomek misky s plecemi rovnými, nízkými, ven nálevkovitě vyhnutými. Jemně písčitého materiálu, povrch hlazený, barva tmavě šedá (obr. 3:11).

246829 - okrajový zlomek misky s plecemi nízkými, prohnutými. Silně písčitého materiálu, barva tmavě šedá (nepravá terra nigra, obr. 3:10).

246830 - okrajový zlomek misky s plecemi prohnutými. Silně písčitého materiálu povrch silně zvětralý, barva tmavě šedá (nepravá terra nigra, obr. 3:8).

246832 - okrajový zlomek hrubé silnostěnné nádoby (misky) s plecemi dovnitř mírně skloněnými. Na okraji patrný náběh na ucho nebo výčnělek. Jemně písčitého materiálu, povrch zvětralý, barva tmavě šedá.

246833 - horizontální ucho putny. Jemně písčitého materiálu, povrch zvětralý, barva tmavě šedá.

246834 - velký plochý výčnělek se zbytkem stěny. Silně písčitého materiálu, povrch zvětralý, barva červenohnědá, uvnitř černá (obr. 3:12).

Objekt 504 – kruhová sídlištní jáma. R. : průměr 1,1 m, hloubka 0,4 m.

Datování: Lengyel - obecně.

246867 - Několik silně zvětralých střepů.

Objekt 505 – kůlová jamka. R.: průměr 0,55 m, hloubka 0,5 m.

Datování: Lengyel III.

246868 - okrajový zlomek plecí misky s plecemi v řezu zesílenými. Vnější hrana lomu je opatřena svislými vrypky. Písčitého, silně zvětralého materiálu, barva tmavě hnědá (obr. 3:5).

246869 - okrajový zlomek poháru? Písčitého, silně zvětralého materiálu, barva červenohnědá (obr. 3:6).

246870 - zlomek velkého plochého výčnělku. Písčitého, silně zvětralého materiálu, barva hnědá (obr. 3:7).

Objekt 508, intruze v platěnickém objektu.

Datování: Lengyel III

246894 - zlomek okraje mísy, plece v řezu zesílené. Okraj zaoblený. Silně písčitého materiálu, povrch hlazený, barva tmavě šedá (nepravá terra nigra, obr. 6:2).

Objekt 509 – Sídlištní jáma široce oválného tvaru. R.: délka 3,2 m, šířka 2 m, hloubka 0,3 m.

Datování: Lengyel II

246911 - zlomek okraje větší nádoby. Okraj seříznutý. Silně písčitého materiálu, povrch hlazený, barva hnědočervená (obr. 3:13).

246912 - zlomek okraje hrubší nádoby. Okraj zaoblený. Silně písčitého materiálu, povrch zvětralý, barva šedohnědá (obr. 3:14).

246913 - výčnělek v podobě sovi hlavičky se zbytkem stěny tenkostěnné nádoby. Silně písčitého materiálu, povrch zvětralý, barva červenošedá (obr. 3:15).

Objekt 511 - sklípek široce oválného tvaru. R.: délka 2 m, šířka 1,65 m, hloubka 0,55 m.

Datování: Lengyel II/III?

246939 - zlomek okraje hrubší nádoby. Okraj seříznutý. Na vnitřní straně je hrdlo od plecí odděleno žlábkem. Silně písčitého materiálu, povrch zvětralý, barva na vnější straně šedá, uvnitř červeno-hnědá (obr. 6:1).

Objekt 513 – sklípek. R.: průměr 1,8 m, hloubka 1,16 m.

Datování: Lengyel II/III?

246985 - zlomek stěny větší nádoby se zátkovitým výčnělkem. Silně písčitého materiálu, povrch zvětralý, barva tmavě hnědá (obr. 5:4).

246986 - zlomek nožky mísy na nožce. Plavený materiál, povrch zvětralý, barva světle okrová (obr. 5:3).

246989 - zlomek dna nádoby. Písčitého materiálu, povrch hlazený, barva červeno-hnědá (obr. 5:5).

246990 - dno velké nádob. Silně písčitého materiálu, povrch zvětralý, barva tmavě hnědá. Materiál shodný s inv. č. 246985 (obr. 5:6).

Objekt 517 – sklípek. R.: průměr 1,1–1,2 m, hloubka 0,7 m.

Datování: Lengyel II/III?

247043 - drobný zlomek okraje s protknutým výčnělkem. Plavený, jemně písčitého a špatně pálený materiál, povrch otřelý, barva tmavě hnědá (obr. 6:5).

247044 - zlomek okraje větší nádoby (hrnec, amfora). Jemně písčitého materiálu, povrch hlazený, barva hnědá (obr. 6:4).

247051 - zlomek stěny větší nádoby s excentrickým, svisle postaveným výčnělkem. Silně písčitého materiálu, povrch otřelý, barva červeno-hnědá (obr. 6:3).

247046-54 - zlomky putny se třemi dochovanými uchy. Silně písčitého materiálu, povrch otřelý, barva tmavě hnědá.

247060 - přeslen, hliněné kolečko. Písčitého materiálu, povrch otřelý, barva světle hnědá. R.: průměr 37 mm (obr. 6:6).

Objekt 518 – silo. Průměr ústí 1,1 m, spodku 1,8 m, hloubka 1,45 m.

Datování: Lengyel III

247061 - zlomek spodku mísy s velkým plochým pupkem posazeným pod hranou lomu. Silně písčitého materiálu s příměsí slidy, povrch silně otřelý, barva hnědá (obr. 6:8).

247062 - zlomek plecí mísy s plecemi v řezu zesílenými. Silně písčitého materiálu s příměsí slidy, povrch otřelý, barva červeno-hnědá (obr. 6:7).

Objekt 519 – hliník osmičkovitého tvaru. R.: délka 4,6 m, šířka 3,8 m, hloubka 1,45 m.

Datování: Lengyel II/III?

247062 – 068 - Nevýrazný materiál, pouze silně písčité zlomky keramiky bez výčnělků a okrajů.

Objekt 520 – silo. R.: průměr ústí 2 m, spodku 2,7 m, hloubka 1,3 m.

Datování: Lengyel III

247076 - zlomek hrdla pohárku s drobným výčnělkem při okraji. Plavený materiál s kaménky do 10 mm, povrch silně otřelý, barva okrová (obr. 7:2).

247077 - zlomek okraje hrnce s nízkým prohnutým hrdlem. Na hrdle velký výčnělek. Silně písčitého materiálu, povrch silně otřelý, barva hnědá (obr. 7:5).

247078 - okraj tenkostěnného poháru s límcovitou lištou zdobenou svislými vrypy. Dobře pálený, jemně písčitého materiálu, povrch hlazený, barva hnědá, lom černý. Charakterem se vymyká zbytku keramiky (obr. 7:1).

247080 - okraj větší, pravděpodobně vázovité nádoby. Okraj seříznutý. Silně písčitého materiálu, povrch otřelý, barva hnědá. Při okraji zbytky engoby stejné barvy (obr. 7:3).

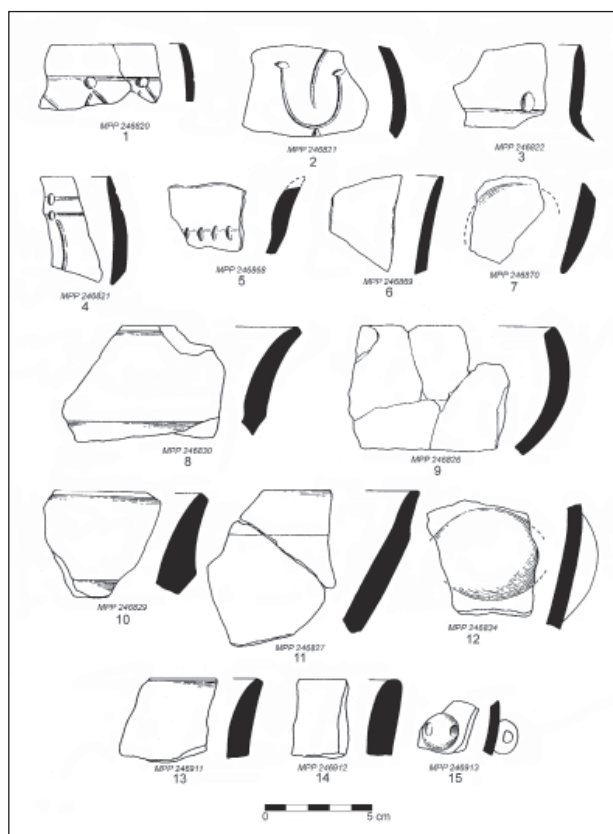
247081 - zlomek stěny nádoby s masivním výčnělkem v podobě sovi hlavičky. Náznak oddělení výčnělku od stěny nádoby tenkým žlábkem. Silně písčitého materiálu, otřelý, barva hnědá (obr. 7:4).

Objekt 524 -, sídlištní jáma široce oválného tvaru. R.: délka 3 m, šířka 1,6 m, hloubka 0,45 m.

Datování: Lengyel II?

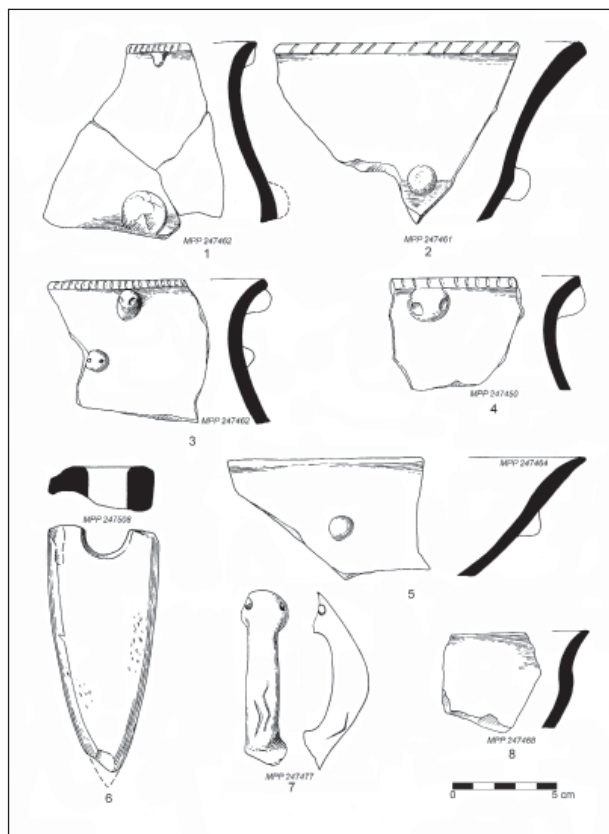
247214, 247218 - torzo mísy na nožce s jedním dochovaným půlkulovitým výčnělkem. Hrubě písčitého, silně otřelý materiál, barva tmavě hnědá místy šedá. R. průměr nožky 110 mm (obr. 5:1).

247215 - zlomek nožky s rovně seříznutým okrajem. Jemně písčitého materiálu, povrch otřelý, barva červeno-hnědá (obr. 5:2).

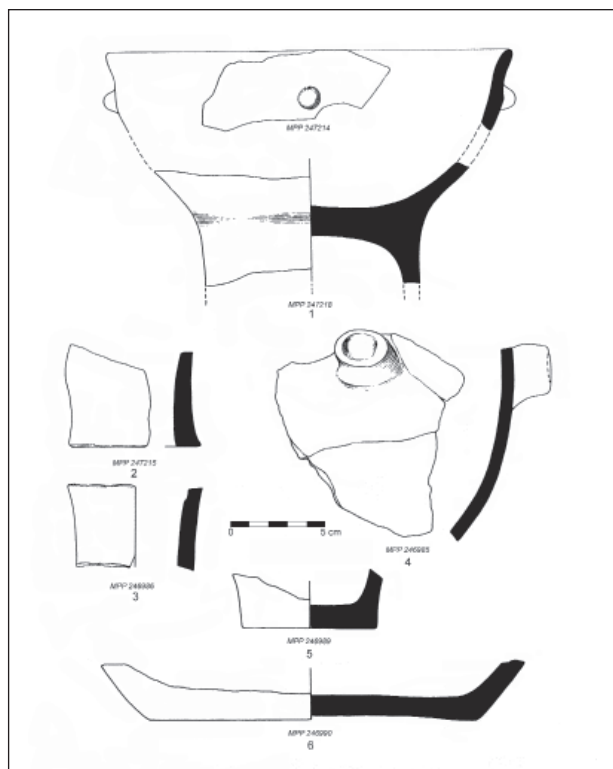
Obr. 3. Mostkovice, okr. Prostějov. Materiál z lineárního a lengyelských objektů.

Abb. 3. Mostkovice, Bez. Prostějov. Material aus Linearbandkeramischen und Lengyel-Objekten.

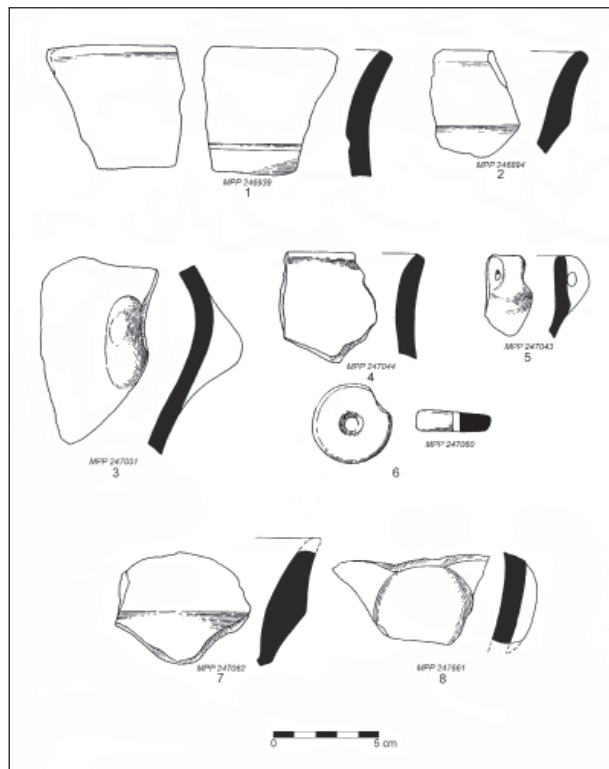
Obr. 4. Mostkovice, okr. Prostějov. Materiál z lengyelských objektů.

Abb. 4. Mostkovice, Bez. Prostějov. Material aus Lengyel-Objekten.

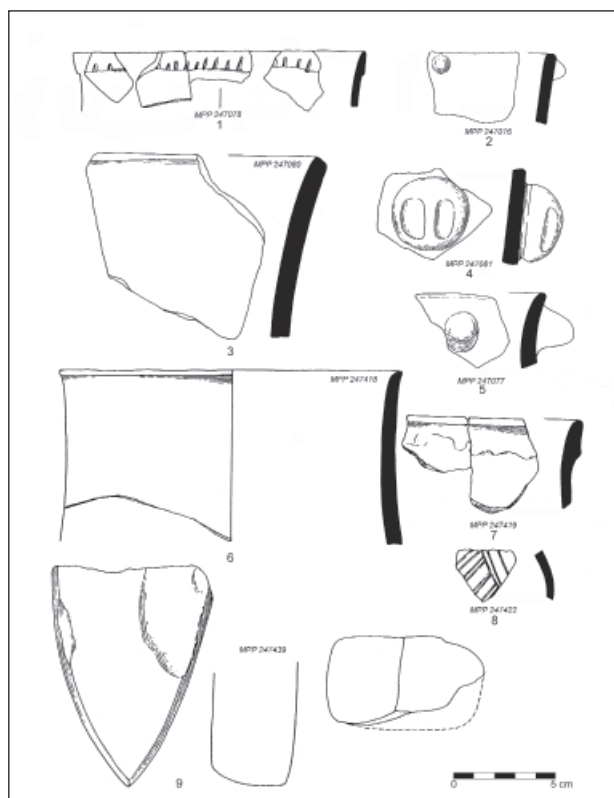
Obr. 5. Mostkovice, okr. Prostějov. Materiál z lengyelských objektů.

Abb. 5. Mostkovice, Bez. Prostějov. Material aus Lengyel-Objekten.

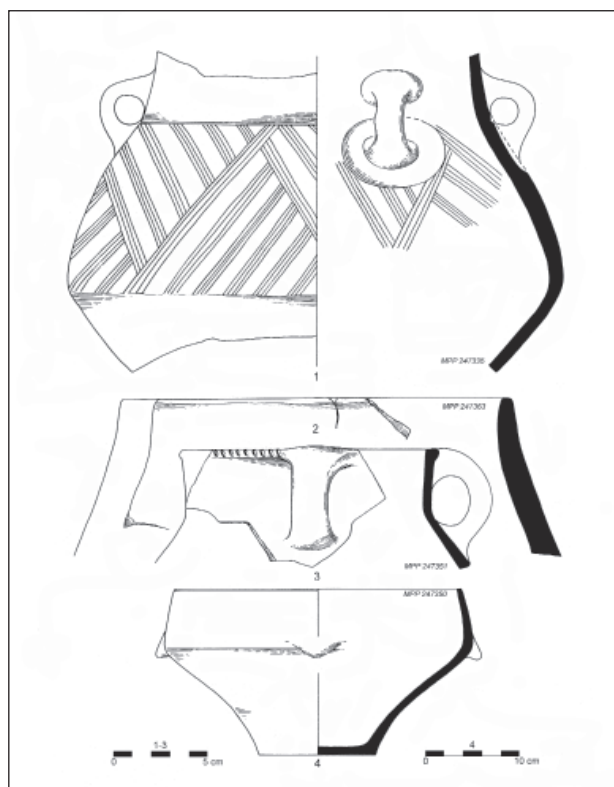
Obr. 6. Mostkovice, okr. Prostějov. Materiál z lengyelských objektů.

Abb. 6. Mostkovice, Bez. Prostějov. Material aus Lengyel-Objekten.

Obr. 7. Mostkovice, okr. Prostějov. Materiál z lengyelských objektů.

Abb. 7. Mostkovice, Bez. Prostějov. Material aus Lengyel-Objekten.

Obr. 8. Mostkovice, okr. Prostějov. Materiál z lengyelských objektů.

Abb. 8. Mostkovice, Bez. Prostějov. Material aus Lengyel-Objekten.

Objekt 526 - sklípek široce oválného tvaru. R.: délka 1,7 m šířka 1,3 m, hloubka 0,5 m.

Datování: Lengyel IVc - k. jordanovská.

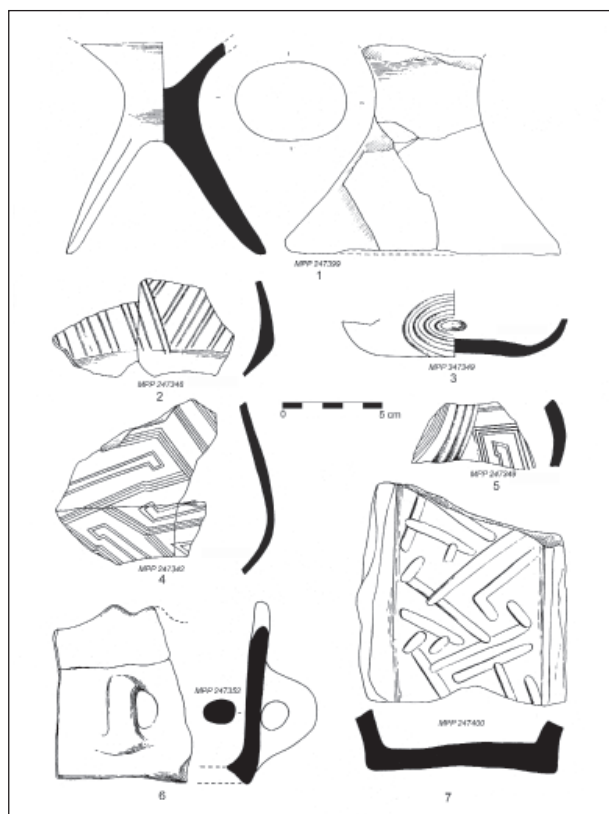
247335 - torzo jordanovské amfory se dvěma protilehlými uchy na rozhraní hrdla a výdutě. Spodní úpon uch je ohraničen širokým žlábkem. Geometrický ornament v podobě "vlčích zubů" je sestaven ze svazků čtyř rytých linií. Písčitéj materiál s příměsí slídy, povrch otřelý, barva tmavě šedohnědá. R.: průměr max. výdutě cca 258 mm, výška torza 150 mm (obr. 8:1).

247342 - zlomek stěny tenkostěnné nádoby (džbán, amfora) s charakteristickým rytým geometrickým ornamentem. Středně pálený jemně písčitéj materiál, povrch otřelý, barva šedá.

247346 - zlomky tenkostěnné nádoby (amfora, džbán) s rytým geometrickým ornamentem v podobě vstřícně šrafovaných polí. Dobře pálený jemně písčitéj materiál, povrch hlazený, barva hnědošedá.

247349 - torzo spodku menší nádoby. U dna vypnulina lemovaná čtyřmi žlábků. Dno konkávní. Jemně písčitéj materiál, povrch otřelý, barva hnědošedá (obr. 9:3).

Pod tímž číslem uložen zlomek výdutě další nádoby s výzdobou soustředných žlábků a rýh, doplněných typickým geometrickým ornamentem. Jemně písčitéj materiál, povrch otřelý, barva červeno-hnědá (obr. 9:5).

Obr. 9. Mostkovice, okr. Prostějov. Materiál z lengyelských objektů.

Abb. 9. Mostkovice, Bez. Prostějov. Material aus Lengyel-Objekten.

- 247350 - rekonstruovaná mísa s dovnitř skloněnými plecemi a původně čtyřmi jazykovitými výčnělky, nasazenými ve spodní části plecí špičkou diagonálně dolů. Hlína ostřená drobnými kaménky, povrch hlazený, barva hnědá. R.: průměr okraje 300 mm, výška 170 mm (obr. 8:4).
- 247351 - zlomek hrdla džbánu s uchem (horní oblouk). Hranu okraje zdobí plytké záseky. Jemně písčitého materiálu, povrch otřelý, barva šedohnědá. R.: průměr hrdla cca 140 mm (obr. 8:3).
- 247352 - zlomek stěny vaničky. Nad uchem je okraj vytažen do podoby dvojitého jazykovitého výčnělku. Jemně písčitého materiálu, povrch otřelý, původně hlazený, barva červenohnědá. R.: výška stěny 75 mm, šířka vaničky cca 75-80 mm (obr. 9:6).
- 247363 - zlomky dvoukónického hrnce. Materiál s příměsí hrubších kaménků, povrch hlazený, barva hnědá. R.: průměr okraje cca 200 mm (obr. 8:2).
- 247373 - torzo velké mísy s dovnitř skloněnými plecemi. Dochovaly se dva horizontální výčnělky se seříznutým vrcholem. Středně pálený materiál s příměsí kaménků do 10 mm, povrch hlazený, barva světle hnědá s tmavšími skvrnami. R.: odhadovaný průměr max. výdutě 340 mm.
- 247399 - destičkovitá nožka mísy na nožce. Silně písčitého materiálu, povrch otřelý, barva tmavě šedá, lom červený. R.: výška a šířka nožky 80 x 135 mm (obr. 9:1).
- 247400 - zlomek dna vaničky se žlábkovanou výzdobou na vnitřní straně. Široké žlábkové jsou sestaveny do ornamentu, který zachovává princip tradičního rytého jordanovského meandru. Plavený, jemně písčitého materiálu, povrch urovnaný, barva červenohnědá. Na vnější straně dna otisk hrubé rohože. R.: šířka dna vaničky 95 mm (obr. 9:7).
- 247416 - tylní část ploché sekery. R.: délka zlomku 45 mm, šířka 40 mm, výška 28 mm.
- 247450 - zlomek hrdla hrnce s přesekávaným okrajem a soví hlavičkou pod ním. Plavený materiál s lupkem, povrch otřelý, barva okrová (obr. 4:4).
- 247461 - zlomek plecí široce rozevřené mísy s půlkulovitým výčnělkem na max. výdutí. Okraj zdobí šikmé záseky. Hrubě písčitého materiálu, povrch otřelý, barva - červenohnědé odstíny (obr. 4:2).
- 247462 - celý profil hrdla hrnce s přesekávaným okrajem a cikcakovitě rozmístěnými sovými hlavičkami (okraj, hrdlo, max. výdutí). Jemně písčitého materiálu, povrch původně hlazený, nyní otřelý, barva šedohnědá (obr. 4:3).
- 247464 - zlomek plecí široce rozevřené mísy s drobným výčnělkem na max. výdutí. Jemně písčitého materiálu, povrch otřelý, barva tmavě šedohnědá (obr. 4:5).
- 247468 - zlomek plecí mísy. Jemně písčitého materiálu, povrch otřený, barva červenohnědá (obr. 4:8).
- 247476 - zlomek výdutě hrubší nádoby s rohatým "uchem". Písčitého materiálu, povrch otřelý, barva odstíny červenohnědé.
- 247477 - ucho, pravděpodobně vertikální, s rytou dvojitou klikátkou. U horního úponu dva důlky na způsob soví hlavičky. Písčitého, dobře pálený materiál s příměsí písku. Povrch otřelý, barva červenohnědá (obr. 4:7).
- 247508 - zlomek (břítová část pracovního sekeromlatu), původně pravděpodobně s lichoběžníkovitým týlem. Finální výrobek se stopami po piketáži. Surovina: pravděpodobně prachovec. R.: délka 115 mm, šířka v místě provrtu 52 mm (obr. 4:6).

Objekt 531 – sklípek. R.: průměr 1,3 m, hloubka 0,45 m. Datování: Lengyel II/III?

247517-247528 - nevýrazný písčitého materiálu bez výzdoby, pouze jeden hrubý pupek tvaru komolého kužele. Zlomek zrnitěrky.

Stručný rozbor keramického inventáře z lengyelských a epilengyelských objektů

Hned v úvodu kapitoly věnované rozboru keramiky je třeba zdůraznit, že stav její dochování byl do značné míry ovlivněn vlhkým prostředím, kterému byla 70 let pod hladinou přehrady a v dosahu někdejšího Valchovského rybníku vystavena. Tato skutečnost však její vypovídací potenciál ovlivnila jen částečně. Nejvíce, bohužel, v případě objektu 520, z jehož výplně byly získány zlomky tenkostěnné nádoby s límcovitým okrajem, opatřeným svislými vrypy (obr. 7:1), a to společně s velkou amforovitou nádobou - putnou -, jejíž zlomky se nacházely v tak žalostném stavu, že je nebylo možné separovat od vlastní výplně objektu. Nedovoloval to silně rozpadavý písčitého materiálu. Z charakteru získané keramiky a předpokládaného tvaru putny bylo možné objekt datovat do třetího stupně (původně IIb) nově navržené periodizace moravského lengyelu (Čižmář – Pavúk – Procházková – Šmid 2004). S tak nízkým datováním však koliduje pohárovitá nádoba s límcovitým okrajem, který evokuje keramickou

Objekt 527 – sklípek. R.: průměr 1,25 m, hloubka 0,25 m. Datování: Lengyel IVc - k. jordanovská.

247418 - hrdlo větší nádoby (amfora, džbán). Při okraji rytá oběžná linie. Plavená jemně písčitá hlína, povrch hlazený, barva šedohnědá (obr. 7:6).

247419 - zlomek okraje hrncovité nádoby s okrajem límcovitým s náznakem lizény. Písčitého materiálu s kaménky do 4 mm, otřelý, barva světle hnědá (obr. 7:7).

247422 - zlomek plecí menší nádoby (šálku?) s geometrickým rytým ornamentem na způsob "vlčích zubů". Plavený materiál, povrch otřelý, barva hnědá (obr. 7:8).

247439 - břítová část pracovního sekeromlatu. Surovina: amfibolitická břidlice. R.: délka zlomku 112 mm, šířka 78 mm, výška 40 mm (obr. 7:9).

Objekt 529 – hliník. R.: délka 8 m, šířka 6,5 m, hloubka 1,2 m.

Datování Lengyel II.

produkcí kultury nálevkovitých pohárů. V sousedních Čechách vystupuje v závěru časného eneolitu a je vnímána jako působení vnějších vlivů na domácí skupiny tohoto úseku pravěkých dějin. Objevuje se především v souborech s mladou jordanovskou keramikou, a to vedle další specifické keramiky, kterou je džbán se schussenriedskou výzdobou (Zápotocký – Dreslerová 1996; Zápotocký 1997; Stolz 2007; Neustupný 2008). Společně s hrnci s okrajem upraveným na způsob románské lizény tvoří nepřehlédnutelnou skupinu keramiky závěrečného úseku časného eneolitu. Hrnc s okrajovou lištou, na spodní straně prstovanou, se objeví i v souborech jordanovské kultury na Moravě (obr. 7:7), ale zdaleka ne v takovém množství. Již jsem konstatoval, že vzhledem k nepříznivým postdepozicičním procesům nelze spojitost objektu č. 520 s pokročilejší fází časného eneolitu úplně vyloučit. Přesto jde o zcela nový a zatím naprosto ojedinělý tvar, signalizující formování nového kulturního komplexu.

Poměrně obsáhlá kolekce materiálů nejmladší fáze jordanovské kultury byla vyzvednuta z objektu 526 (obr. 8, 9). Vedle běžně se vyskytující keramiky s charakteristickou rytou či žlábkovanou výzdobou si pozornost zaslouží zlomky dvou nádob. V první řadě se jedná o torzo mísy na destičkovitých nožkách (obr. 9:1). Celý či rekonstruovaný exemplář této mísy pochází ze Střelce a je v Pravěkých dějinách Moravy (Podborský 1993, obr. 81:11) prezentován jako “sakrační” keramika lidu s Moravskou malovanou keramikou. Druhá mísa tohoto typu, ovšem v miniaturním provedení, pochází z Hlubokých Mašůvek, kde je spojována s fází Lengyel I (Čižmář, Z. (ed.) 2008, 217). Je zřejmé, že obliba mísy v tomto provedení se nemezila na jednu konkrétní vývojovou fázi, ale můžeme se s ní setkat také v souborech časného eneolitu. Druhým tvarem hodným pozornosti je zlomek obdélného dna blíže jen obtížně klasifikovatelné nádoby se žlábkovanou výzdobou na vnitřní straně (obr. 9:7). Široké žlábkování jsou sestaveny do ornamentu, který zachovává princip tradičního rytého jordanovského meandru. Při pokusu ztotožnit zlomek s některým z známých tvarů keramiky jordanovské kultury se nabízí vanička, kterou však známe především v obléjším provedení (Košťálek 1998, 112, obr. 9:1). Nicméně i u zlomku druhé vaničky s uchem a dvojitým jazykovitým výčnělkem z téhož objektu (obr. 9:6) lze vytušit taktéž spíše kvadratický tvar. Poněkud nezvyklé, rohož připomínající žlábkování dna společně s téměř pravouhlým nasazením bočních stěn evokuje představu, že by mohlo jít i o model nějaké stavby, pravděpodobně příbytku.

Nejstarší lengyelské osídlení v poloze U vrbiček spadá do II. stupně kultury s moravskou malovanou keramikou (MMK IIa). Keramika charakteristická pro tento úsek vývoje byla vyzvednuta z objektů 501, 509, 524 a 529. Právě posledně uvedený objekt poskytl nejucelenější kolekci keramiky, nesoucí všechny typické charakteristiky tohoto vývojového úseku MMK na střední Moravě. Jsou srovnatelné se soubory z Rolnické cihelny v nedalekém Kostelci na Hané. Zde najdeme také analogii k vertikálnímu uchu s rytou klikátkou (obr. 4:7). V Kostelci na Hané bylo součástí čtyřlístového hrnce a i ono neslo po stranách

horního úponu vpichy na způsob sovi hlavičky. (Karlábková – Cheben – Moník 2007, tab. 68:10). Poněkud mladší materiál pochází z objektů 502, 505, 518, a 520. Celkem málo početné kolekce keramiky obsahují zlomky mís s plecemi v řezu zesílenými (obr. 3:5, 8, 10; 6:2, 7), zlomky stěn nádob s velkými plochými pupky (obr. 3:12; 6:8) a v jednom případě i oběžný horizontální žlábek na vnitřní straně hrdla. To vše společně s keramikou charakteru nepravé “terry nigry” datuje uvedené soubory do stupně Lengyel III (MMK IIb).

Materiál z 5 objektů (511, 513, 517, 519, 531) nebylo možné pro zlomkovitost a nevýraznost spojit se žádnou z výše uvedených fází lengyelského osídlení.

Závěr

Výzkumem pozůstatků pravěkého osídlení v poloze U vrbiček (dnes na dně Plumlovské údolní nádrže) na katastru obce Mostkovice, byly získány vůbec první doklady o pravěkém osídlení tohoto místa. To bylo na základě našich poznatků využíváno od počátku pátého tisíciletí př. n. l. s přestávkami až do počátku prvního tisíciletí před n. l. K nejstaršímu osídlení patří objekt kultury s lineární keramikou, který lze na základě aplikované výzdoby spojit s fází LnK IIc Čižmářovy periodizace (Čižmář, Z. 1998), tedy s dobou, kdy se na místní keramice uplatňuje železovský výzdobný styl. Pozoruhodná je kontinuita osídlení v průběhu lengyelského období, a to od fáze MMK II až po závěr epilengyelu, tedy po celý časný eneolit. Bohatá kolekce keramiky z objektu 526 přinesla vedle běžné keramiky i zlomky celkem málo frekventovaných tvarů (mísa na destičkovitých nožkách) a specifický tvar terakoty s kolmo nasazenými bočními stěnami a plošnou žlábkovanou výzdobou dna. Značnou intenzitu osídlení lze na základě našich nálezů předpokládat v době trvání kultury platěnické, tedy na sklonku lužických popelnicových polí. Do tohoto úseku pravěkého osídlení polohy patří vedle běžných sídlištních objektů i jedna zemnice s bázemi dvou kúlových jamek, zapuštěných do jejího dna.

Odstranění sedimentů, tvořených z podstatné části původním půdním krytem příbřežní louky zdejší vodoteče, se naskytla možnost prozkoumat jinak nedotčené pozůstatky pravěkého osídlení, které se rozkládalo na okraji pravobřežní terasy říčky Hloučely a jejíž hranu nepřekročilo. Dislokace objektů na prozkoumané ploše dovoluje vyslovit závěr, že pravěké osídlení pokračuje i do výše položených partií přírodního amfiteátru, dnes využívaných ke kulturním a rekreačním aktivitám.

Literatura

Albrecht, P. 1998: Krajiny Prostějovska. In: *Přírodovědné studie Muzea Prostějovska, svazek I, Sborník prací ke 100. výročí založení Klubu přírodovědeckého v Prostějově*, 47–66. Prostějov.

Anonymus 1887: Sbirky vlast. spolku muzejního, *Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci IV*, 130–131.

- Červinka, I. L. 1902:** *Morava za pravěku*, Vlastivěda moravská I. Brno, 127.
- Čižmář, Z. 1998:** Nástin relativní chronologielineární keramiky na Moravě, *Acta Musei Moraviae, sci. soc. LXXXIII*, 105–139.
- Čižmář, Z. (ed.) 2008:** *Život a smrt v mladší době kamenné. Katalog výstavy*. Brno-Znojmo.
- Čižmář, Z., Pavúk, J., Kalábková, P., Šmíd, M. 2004:** K problému definování finálního stádia lengyelské kultury, *Internationale Archäologie*. In: *Zwischen Karpaten und Ägäis: Neolithikum und ältere Bronzezeit; Gedenkschrift für Viera Němejcová-Pavúková*. Studia honoraria – Band 21. Rahden/Westf. 207–232.
- Čižmářová, J. 2004:** *Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku*. Praha.
- Demek, J. a kol. 1987:** *Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny*. Praha.
- Fojtík, P. 2009:** *PLUMLOV 2009 ZTV pro rodinné domy v Plumlově, okr. Prostějov – lokalita "U boží muky"*, NZ 180/09, ÚAPP BRNO, v.v.i.
- Kalábková, P., Cheben, M., Moník, M. 2007:** *Kostelec na Hané – sídliště lengyelské kultury*. *Archaeologiae regionalis fontes* 9. Olomouc.
- Košťurík, P. 1998:** Poznámky k jordanovské kultuře na Moravě. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, M2*, 1997, 89–112.
- Meduna, J. 1980:** *Die laténezeitlichen Siedlungen in Mähren*. Praha.
- Neustupný, E. (ed.) 2008:** Časný eneolit. In.: *Archeologie pravěkých Čech/4 - eneolit*. Praha, 38–59.
- Paulsen, R. 1933:** *Die Münzprägungen der Boier*. Wien-Leipzig.
- Podborský, V. a kol. 1993.** *Pravěké dějiny Moravy*. Brno.
- Stolz, D. 2007:** Časně eneolitický příkop v Rubíně, okr. Beroun. In.: *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí. Sborník referátů z 25. zasedání badatelů pro výzkum neolitu Čech, Moravy a Slovenska. Hradec Králové 30.10. – 2.11.2006*. Archeologické studie Univerzity Hradec Králové, svazek 1, 129–130.
- Šmerda, J. 1984:** Mincovní poklady ve sbírkách Muzea Prostějovska v Prostějově. *Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově* 2/84. Prostějov, 18–21.
- Šmíd, M. 1991:** Nové nálezy kultury s moravskou malovanou keramikou na Prostějovsku. *Archeologické rozhledy* 43, 185–205.
- Šmíd, M. 2011:** Mostkovice (okr. Prostějov). Údolní nádrž Plumlov, Zlechovský mlýn. Středověk, novověk. Záchraný výzkum. *Přehled výzkumů* 52-2, 174.
- Zápotocký, M. 1998:** Zum Stand der Forschung über die relative Chronologie des frühen Äneolithikums in Böhmen. In.: Biel, J. et al., *Die Michelsberger Kultur und ihre Randgebiete – Probleme der Entstehung, Chronologie und des Siedlungswesens*. Kolloquium Hemmenhofen, 21.–23.2. 1997. Materialhefte zur Archäologie in Baden-Württemberg, Bd. 43, Stuttgart, 291–302.
- Zápotocký, M., Dreslerová, D. 1996:** Jenštějn. Eine neuentdeckte frühäneolitische Gruppe in Mittelböhmen. *Památky archeologické* 87, 5–58.

Zusammenfassung

Im Jahre 2011 wurde eine archäologische Erforschung der urzeitlichen Besiedlung unternommen, die bei der Entfernung von Sedimenten aus dem Boden der Plumlov-Talsperre entdeckt worden war. Überreste der urzeitlichen Besiedlung befanden sich auf dem ehemaligen rechten Ufer des Flüsschens Hloučela, das an der Südseite mit dem Myslejovice-Kamm gesäumt ist, der Bestandteil des Drahaný-Hügellands ist. Die Geomorphologie des Terrains weist an dieser Stelle den Charakter eines natürlichen Amphitheaters auf, in dessen Mündung sich die urzeitliche Besiedlung befand. Die durchgeführten Grabungen wiesen die Besiedlung aus der Zeit des Neolithikums, des Eneolithikums und der älteren Eisenzeit nach. In diesem Artikel wird die Aufmerksamkeit der früheneolithischen Besiedlung, konkret aus dem Jung-Lengyel und Epilengyel gewidmet. Aus dem Blick der relativen Chronologie ist die eneolithische Besiedlung durch die II. Stufe der Kultur mit mährischer bemalter Keramik einerseits und die jüngste Phase der Jordanów-Kultur andererseits abgegrenzt. Es handelt sich um eines der wenigen Beispiele kontinuierlicher Besiedlung des Ortes im Verlauf des ganzen Früheneolithikums.

Die eigene Umgebung der Talsperre, vor allem das linke Ufer des Flüsschens Hloučela und die darauf anknüpfende Terrasse, ist durch zahlreiche archäologische Funde bekannt, mit dem Neolithikum beginnend und dem Mittelalter schließend. Die wohl berühmteste archäologische Fundstelle, die an dem Südostrand des Zdětín-Plateaus nordwestlich der Talsperre liegt, ist die befestigte Höhengründung Čubernice u Ohrozimi. Neben der Besiedlung aus dem Anfang des mittleren Eneolithikums (Bolerázer Horizont), das für diese Siedlung besonders charakteristisch ist, ist dort auch die Besiedlung aus der Lengyel-Zeit belegt, und zwar nicht nur aus dem Areal des Burgwalls, sondern auch aus seiner unmittelbaren Umgebung. Ganz ausnehmend ist dann die Bestattung eines Kinds der Kultur mit mährischer bemalter Keramik, die mit mehreren typischen Gefäßen ausgestattet ist, welche zufällig bei Herrichtungen eines der Grundstücke auf der linksufrigen Terrasse der Hloučela entdeckt wurde (Šmíd 1991).

Das während der Grabung geborgene Material war durch Postdepositionsprozesse negativ betroffen, nämlich durch das feuchte Milieu, welchem es 70 Jahre lang unter dem Wasserspiegel der Talsperre ausgesetzt worden war. Diese Tatsache beeinflusste aber das Aussagepotential der Keramik nur teilweise. Am meisten leider im Fall des Objekts 520, aus dessen Ausfüllung Fragmente eines becherartigen Gefäßes mit Kragenrand geborgen wurden, der mit senkrechten Ritzern versehen war (Abb. 7:1). Das Begleitmaterial datiert das Objekt in die Lengyel-Stufe III (Iib). Einer so frühen Datierung entspricht nicht das Auftreten ähnlicher Becher im benachbarten Böhmen, wo sie in Komplexen mit der jungen Jordanów-Keramik neben weiterer spezifischer Keramikproduktion vorkommen, wie z.B. der Krug mit Schussenried-Dekor (Zápotocký – Dreslerová 1996; Zápotocký 1997; Stolz 2007; Neustupný 2008). Töpfe mit Randleiste, an der Untersei-

te mit Fingerdekor, erscheinen auch in Komplexen der Jordanów-Kultur in Mähren (Abb. 7:7), aber bei weitem nicht in einer solchen Menge. Wenn auch mit Rücksicht auf ungünstige Postdepositionsumstände der Zusammenhang des Objekts mit der Jordanów-Kultur nicht total auszuschließen ist, doch handelt es sich um eine neue und bisher ganz vereinzelt Form, die die Entstehung eines neuen Kulturkomplexes signalisiert.

Eine relativ umfangreiche Kollektion des Materials aus der jüngsten Stufe der Jordanów-Kultur wurde aus

Objekt 526 ausgehoben (Abb. 8, 9). Neben der geläufig vorkommenden Keramik mit charakteristischem graviertem oder kanalisiertem Dekor verdienen die Aufmerksamkeit Fragmente zweier Gefäße. Es handelt sich um das Torso einer Schüssel mit Plattenfüßen (Abb. 9:1) und das Fragment eines rechteckigen Bodens (kleine Wanne, Model einer Behausung) mit kanalisiertem Dekor auf der Innenseite (Abb. 9:7).

Übersetzt von Pavla Seitlová